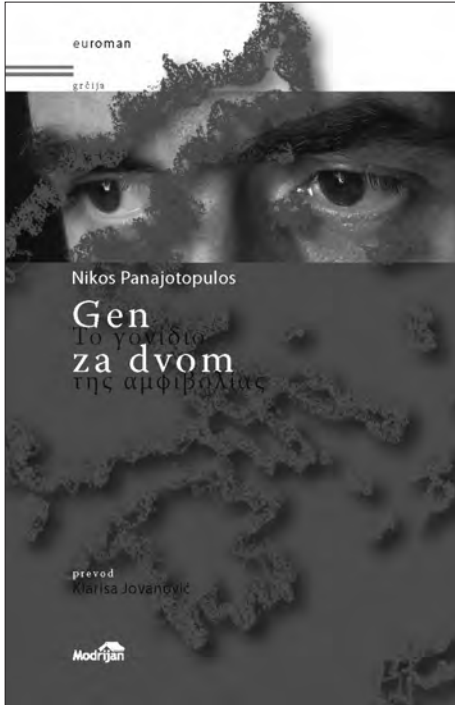

Nikos Panajotopoulos. *Gen za dvom*. Prevod in spremna beseda Klarisa Jovanović. Zbirka *Euroman* 11. Ljubljana: Modrijan 2008. [173 str.]

V knjižni zbirki *Euroman*, ki jo je aprila 2008 izdala Založba Modrijan, so predstavljeni sodobni romani vseh držav članic Evropske unije. Republiko Grčijo predstavlja roman Nikosa Panajotopoulosa *Gen za dvom* (*To Γονίδιο της αμφιβολίας*, Atene: ΠΟΛΙΣ, 1999), ki ga je prevedla Klarisa Jovanović.

Nikos Panajotopoulos (Νίκος Παναγιωτόπουλος) se je rodil 15. aprila 1963 v Atenah. Študiral je strojništvo in se vzporedno ukvarjal z gledališčem. Deloval je kot urednik za umetnost in kulturo pri dnevnih časopisih in revijah ter na televiziji in pisal scenarije za televizijske nanizanke. Od leta 1995 se ukvarja skoraj izključno s filmom. Napisal je pet scenarijev za dolgometražne

filme in zanje prejel več nagrad. Leta 1996 je bil v Solunu nagrajen za scenarij filma *Odsotni* (*Οι Απόντες*) Nikosa Grammatikosa, leta 2006 je dobil nagrado za scenarij *Ure splošne tišine* režiserke Katerine Evangelakou in leta 2007 za scenarij Grammatikosovega filma *Bedenje*.

V literaturi se je pojavil z zbirko pripovedi *Krivda materialov* (*Η ενοχή των υλικών*; Atene: ΠΟΛΙΣ, 1997), za katero je prejel nagrado Marije Ralli (za pisateljski prvenec). Poleg *Gena za dvom* je objavil še dva romana: *Ziggy iz Márfana*, *Dnevnik nekega nezemljana* (*Ο Ζίγκι απ' τον Μάρφαν, Το ημερολόγιο ενός εξωγήινου*; Atene: ΠΟΛΙΣ, 1998) in *Hagiografija* (*Αγιογραφία*; Atene: ΠΟΛΙΣ, 2003); slednji je bil nominiran za najboljši grški roman v letu 2003. Svoje znanje v obliki predavanj, seminarjev in delavnic posreduje študentom zasebnih filmskih šol in državne akademije lepih umetnosti.

Roman *Gen za dvom* obravnava problematiko umetniške ustvarjalnosti in kulturnih vrednot v dobi prevlade znanosti in tehnike; spada v žanr znanstvene fantastike. Avtor opisuje položaj pisatelja v svetu umetnosti, kakšen je izoblikoval po letu 2026, ko je genetik Albert Zimmermann odkril 'gen umetnika' oziroma genski zemljevid umetniške narave (41/31)¹ in domnevno znanstveno potrdil stari izrek *poeta nascitur, orator fit*. Dr. Zimmermann je namreč razvil test, s katerim je mogoče pokazati in ugotoviti, »ali neko je ali ni obdarjen z genom umetniške ustvarjalnosti.« Tako naj bi Zimmermannov test omogočal vrednotenje posameznih umetniških del in umetnosti nasploh mimo zgodovinskih vrednostnih meril in mimo estetike: »nameravam vpričo vas dokazati, da čas sploh ni edini, končni sodnik v Umetnosti« (37/28). Zimmermannov test je prišel

¹ Številke se nanašajo na strani v izvirniku oziroma v slovenskem prevodu.

v veljavo v času založniške recesije. Založniki so začeli odklanjati avtorje, ki svoje vrednosti niso dokazali s testom. Zato založbe niso več potrebovale svetovalcev in recenzentov, temveč so začele zaposlovati agente, ki z njegovo pomočjo iščejo nove talente. Roman je napisan kot avtobiografija pisatelja Jamesa Wrighta, katerega prvi dve deli, zbirka črtic in roman *Brezno*, sta bili sprejeti z navdušenimi hvalnicami in sta postali bestsellerja. A tretji roman *Vrtinec* je doživel nasproten sprejem. In ko je hotel objaviti nov roman, je založnik kot predpogoj postavil opravljanje Zimmermannovega testa. Wright ga je odklonil. Še več, začel je iskati način, kako bi pokazal na absurdnost testa, o katerem so že Zimmermannovi kolegi govorili, da je 'farsa'. Njegovo držo do tega testa izraža ena beseda: »Odlonitev« (Άρνηση; 57/43).

V tem času Wright na neki predstavitvi svoje knjige spozna Saro, ki jo njegove črtice navdušijo. Sara z njim živi deset let, je ocenjevalka njegovih del in mu odločno stoji ob strani, ko poslušen glasu vesti odkloni Zimmermannov test. To je po njenem mnenju dokaz »etičnega formata« (70/52). Vendar Sari ne uspe, da bi Wright svoj etos intoniral (75/56). Zdi se ji trmast in samovoljen; zato se razideta. Po Sarinem odhodu Wright proda hišo; kmalu se zave, kako ne zna ravnati z denarjem niti približno tako kot Sara.

Avtorjev odziv na Zimmermannov test ni bil samo moralno dejanje, izhajal je tudi iz njegovega razumevanja znanosti in umetniške ustvarjalnosti. Že ob zaključku gimnazije je bil pred prvo resno dilemo v svojem življenju: »Ali naj se odločim za kakšno pozitivno znanost in tako obvarujem samega sebe pred kaosom teoretične negotovosti ... ali naj se odprem morju dvoma, prepadu umetnosti?« (42/32). Pisatelj preučuje genetiko, da bi bil vsaj nekoliko na tekočem z njenimi dosežki, čeprav

se zaveda meja znanosti (58/77). To je bil prvi ugovor na tovrstni test. Toda pravi odgovor na Zimmermannov test je njegovo umetniško delo. Wright je nadaljeval s pisateljskim delom, živel v revščini, nazadnje zbolel, in moral je oditi v bolnico. Rokopis svojega zadnjega romana *Portret umetnika, pripravljenega na smrt* (Πορτρέτο του καλλιτέχνη ως ετοιμοθανάτου), z datumom 14. 4. 2063, je tik pred smrtjo izročil svojemu zdravniku dr. Friedrichu Clauseju, ta pa ga je naslednjega leta s svojim predgovorom izdal v Londonu. Leta 2099 se pojavi Nikos Panajotopoulos sam in na Skirosu napiše »Dodatek: Hvalnica dvomu« (»Επίμετρο: Το εγκώμιο της αμφιβολίας«).

V dobi Zimmermannovega testa so se zgodile kozmogonične spremembe (84/63). Načini oblikovanja sveta in načini ocenjevanja umetnosti so se spremenili: svet umetnosti se je preoblikoval v »čudoviti novi svet« (84/63). Čeprav je bil test očitno pomanjkljiv, saj ni bilo mogoče odkriti gena za ples in gena za film (88/66), so pisatelje začeli razvrščati v štiri kategorije:

a) prva kategorija so bili redki slavní, že uveljavljeni pisatelji; njihova dela so založniki objavljali, četudi so test odklonili: to so bili nedotakljivi, οι ανέγγιχτοι (87/65);

b) druga kategorija so bili 'modri otroci', τα σοφά μωρά, mlajši pisatelji, ki so s testom dokazali umetniško naravo. Toda ti talenti so znali pisati le romane z malo stranmi;

c) ker so z genskim testom hoteli dokazati vrednost že umrlih umetnikov, se je izoblikovala še tretja kategorija pisateljev: to so dokazani, οι αποδεδειγμένοι (90/67);

d) najštevilčnejša je bila kategorija tistih, ki niso hoteli s testom dokazovati vrednosti svojih umetniških del. Njihov ugovor je bil: »Kako naj vendar izmeriš delo pisatelja, zlasti kadar ta ne pripada redkim sprejetim vrednotam?« (91/68) Pisatelje, ki niso več mogli objavljati, so imenovali odpisane, izbrisane, οι ακυρωμένοι (92/69). Med

njimi je bil tudi Wright. Niso se pustili testirati, ker so bili prepričani, da je dvom gradivo in moč umetnika (98/74). Ti pisatelji so ustanovili *Združenje AU*, *Anonimnih umetnikov*, ali tudi *AA*, *Artists Anonymous* (99–100/75).

Wright se je znašel v revščini, počutil se je kot izgnanec. Njegovo znanje je na lokalnem uradu za zaposlovanje zadoščalo samo za nekvalificirano delo pri mestni snagi. Tako se je preselil v neki poceni hotel, v katerem spozna prostitutko Patty. Pisatelj ji zavida, ker je brez testa uspela zgraditi svoje lastno veselje, »kot kakšen mali bog« (95). Piše nov roman *Epidemija* (138/104), v katerem opisuje »brezno in vrtinec« dobe Zimmermannovega testa, in Patty prebira, kar je napisal. Pisatelj izrecno pravi, da zgodba romana spominja na Camusovo *Kugo*. Sam bi dodal, da Patty spominja na glavno osebo Sartrove *Spoštljive vlačuge*.

V tej situaciji Wright sreča nekdanjega literarnega kritika Boyda, ki je vmes postal vodja agencije za pisatelje; slednji naj pišejo namesto avtorjev, ki jih je Zimmermannov test potrdil za genialne. Tako Wright postane nadomestni pisatelj, *ghost-writer*, za pisatelja Jima Nolana. Zanj napiše dva romana: *Alter ego* in *Gloria*. *Gloria* je nagrajena in Nolan je hvaljen kot fenomen, četudi se avtor nikoli ne pokaže v javnosti. Tako Panajotopoulos zapiše naslednje fenomenološko opažanje: »Čeprav nihče ni bil razpoložen, da bi se ukvarjal z bistvom, so vsi govorili o 'fenomenu Nolan', medtem ko se je fenomen, namreč Nolan sam, vzdržal vsake prireditve, ki se je nanašala na knjigo« (196/147).

Avtorja medtem zapusti Patty, bolezen se poslabša in sprejet je v bolnišnico. Tam zdravnika Clauseja prosi, naj napravi Zimmermannov test. A rezultata testa, ki je pozitiven (9/7), noče videti. Tik pred smrtjo dr. Clauseju izroči rokopis avtobiografskega romana *Portret*.

V dodatku Panajotopoulos razloži svoje stališče ustvarjalnega dvoma. Roman *Portret* je predstavljen kot »kronika kozmogničnih razvojev na področju književnosti« (216/161). Kritik spet postane ocenjevalec, τιμητής (217, 162), spet se razvne dialog o resnični naravi umetnosti. A dvom se sedaj prenese na veljavnost testa. Čez tri-deset let namreč dr. Clause objavi pismo, v katerem pojasnjuje, da so Wrightovi izvidi ponarejeni in negativni, čeprav je prej trdil nasprotno. Dr. Clause se je pošalil z javnim mnenjem rekoč: »Prevaral sem vas.« Tako je Zimmermannov test postavljen pod vprašaj tudi s strani medicine. Iz sprememb v vrednotenjih in cenitvah Panajotopoulos upravičeno sklepa, da je čas najbrž edini, končni sodnik v Umetnosti, vsekakor pa največji šaljivec, ο μεγαλύτερος φαρσέρ.

Panajotopoulos poda prepričljivo kritiko genetične metafizike umetniške nadarjenosti, ki je znanstveno-fantastična naslednica razumevanja umetnika kot genija: taka 'metafizika' genija je bila razširjena v renesansi in v romantiki (npr. Schopenhauer). Ko Panajotopoulos spet postavi čas za merilo vrednosti in vrednot, umetnost dojamemo zgodovinsko, epohalno. Panajotopoulosov zagovor dvoma ima tudi moralno vrednost. Avtor nas spomni, da človeka spremlja senca dvoma in da večinoma živimo v dogmatičnem dremežu. Za moto vzame nasvet pesnice Kiki Dimoula, naj se ne obnašamo, kot da vemo, temveč naj mislimo in spoštujemo: »Να νομίζουμε!« Roman ima torej svojo človeško držo ali moralo, το ηθικό (75, 56), in svojo filozofsko razpoloženost, διάθεση (77, 58). Tako je v romanu, po žanru znanstveno-fantastičnem, navzoča tudi problematika človekove eksistence in smisla človekovega bivanja: »Možno je, da v njegovih knjigah tehnologija igra prvenstveno vlogo, toda P. je antropocentričen pisatelj.«² Posebna

² Stefanos Al. Patakis, ur., *Λεξικό Νεοελληνι-*

pozornost je namenjena ljudem, ki se v svetu na tak ali drugačen način počutijo tujce, ter pomenu umetnosti pri človekovem oblikovanju kozmosa in preseganju kaosa. Zato mu ne moremo očitati, da je zagovornik tehnokracije; ravno obratno, je njen kritik. Ni nevtralen opisovalec, temveč opisovalec vrednotenja in vrednot, ki se ne umika soočenju s kaosom. Prav umetnost je po njegovem mnenju kozmogonična sila. Po svoji razsežnosti roman spominja na Camusov *Mit o Sizifu* in na Huxleyev *Krasni novi svet*. Recenzent Dimosthenis Kóurtovik ga je ocenil za »eno izmed najbolj inventivnih del znanstvene domišljije zadnjih let v mednarodnem merilu.«³

S temi primerjavami segamo na področje primerjalne književnosti. Panajotopoulos je ne ceni najvišje, a kljub temu v intervjuju za časopis *Kathimerini* navaja imena pisateljev, ki jih občuduje. Med njimi so se znašla precej raznolika imena: perujski pisatelj in esejist Mario Vargas Llosa, ameriški pisatelj Philip Roth, omenjen tudi v romanu (178/133), španski pisatelj in politik Jorge Semprún in kolumbijski nobelovec Gabriel García Márquez; izmed grških pisateljev pa Thanasis Valtinos (1932–), Stratis Tsirkas (1911–1980) in Nikos Houliaras (1940–) z romanom *O Louísias*. Občuduje roman *Morilka* (*Η Φόνισσα*, 1903) Aleksandra Papadiamantisa in roman *Zaboj* (*Το κιβώτιο*, 1975) Arisa Aleksandru, ki opisuje dogajanja na grški levici v času državljanske vojne. Valtinos in Tsirkas sta se v sedemdesetih letih sistematično lotevala položaja romana v podiktatorskem času, Tsirkas pa je še posebej obravnaval problematiko knjižnega trga in *best-seller-*

jev.⁴ O ostalih novogrških pisateljih pravi: »Rad imam šarm Sotis Triandafilou in strogi način, na katerega gradi svoje knjige Hristos Hrisopoulos.⁵ Zelo so mi ugajale pripovedi Pantelisa Kontojannisa in pretresljivost, ki jo ima pisanje Sofije Nikolidou. In nisem navedel drugih sto.«⁶

Roman je preveden v nemščino, francoščino, italijanščino in turščino. Slovenski prevod Klarise Jovanović se bere zelo tekoče, knjiga se v knjižnicah pogosto izposoja. Manjše opustitve, npr. pisava ležeče, narekovaji, raba velike začetnice (Umetnost) ipd., so morda stilistične poenostavitve. Prevajalka, ki je napisala tudi spremno besedo, je doslej iz nove grščine prevedla že več proznih del. Leta 1986 je v Murski Soboti izšel roman Filipa Drakondaidisa *Otok v Luninem popku* (Murska Sobota: Pomurska založba, 1986) in leta 2003 antologija grške kratke proze *Luči na odprtem morju: zgodbe iz Grčije* (Ljubljana: Vodnikova založba, 2003), ki jo je pripravil Kostas Asimakopoulos. Za ta prevod je prejela nagrado Združenja grških književnih prevajalcev. Leta 2005 izšel prevod povesti *Nevarna kuharija* (*Επικίνδυνες μαγειρικές*) sodobnega grškega pisatelja in režiserja Andreasa Staíkosia.

Tako se v slovenskem jeziku postopno sestavlja mozaična podoba novogrške književnosti.

Valentin Kalan

κής Λογοτεχνίας, Πρόσωπα, Έργα, Ρεύματα, Όροι (Atene: Πατάκης, 2008), s. v. Παναγιωτόπουλος, Νίκος.

³ Dimosthenis Kourtovik, »Φαντασία σε θερμοκρασίες καλοκαιριού,« *Τα Νέα*, 1. julij 2000.

⁴ Roderick Beaton, *Εισαγωγή στη Νεότερη Ελληνική Λογοτεχνία* (Atene: Εκδόσεις Νεφέλη, 1996), 344, 359.

⁵ Njegova novela *Maniker* (*Ο Μανικουρίστας*) je leta 2005 izšla v slovenskem prevodu Klarise Jovanović.

⁶ Olga Sella, »Ένας μόνος απέναντι σε όλο τον κόσμο,« *Καθημερινή*, 2. maj 2004.